

Kayip Sedeinga. Nubiya arkeolojisine bir bakis

Francigny Vincent

▶ **To cite this version:**

Francigny Vincent. Kayip Sedeinga. Nubiya arkeolojisine bir bakis. Aktüel Arkeoloji, 2014, 41, p. 20-22. halshs-02539253

HAL Id: halshs-02539253
https://shs.hal.science/halshs-02539253

Submitted on 15 Apr 2020

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Kayıp Sedeinga

Nubiya arkeolojisine bir bakış

Vincent Francigny

Panelin üst kısmı. Fotoğraf: V Francigny

Kimi zaman mezarlıkta bulunan beklenmedik bir buluntu, alandaki bir başka anıtın tarihinin yeniden yazılmasını sağlar. Bir Napatan mezarına ait gömü odasında keşfedilen ve üzerinde Tanrı Amon'un tasvir edildiği zarif panel, mezar odasında seki olarak kullanılmış, ahşap tabutun ve ölünün içeri alınması amacıyla kesilmiştir. 2.000 yıl boyunca kötü yüzey koşullarından uzakta korunmuş olan bu panel, Tiyi Tapınağı'na aittir ve üzerinde III. Amenhotep'in ismine işaret eden Neb-Maat-Re yazıtı yer almaktadır.

1960'larda, UNESCO'nun koruması altında benzersiz bir arkeolojik kazı programı içerisine giren Nubiya, Nil Vadisi'nin tarihsel geçmişinin incelenmesi açısından en verimli alanlardan biri olmuştur. Afrika ile Akdeniz dünyasını birbirine bağlayan bir koridor konumunda olan bölge, farklı dönemlerde çeşitli yerel krallıklara sahne olmuş, ayrıca kısa süreli Mısır ve Roma hakimiyetine girmiştir. Bu çok kültürlü mirası kendi gelenekleriyle birleştiren ve başkenti ilk olarak Napata'da kurularak, daha sonra MÖ 5. yüzyılda Meroe'ye taşınan Kuş Krallığı (MÖ 800- MS 350) yüzlerce yıldır pek çok arkeologun kafasını karıştırmaktadır. Kuş Krallığı'na ait kalıntıların çoğu Sudan'ın kuzeyinde bulunmaktadır ancak bölgenin turizmden uzak ve altyapı ile nüfus yoğunluğunun az olması nedeniyle çoğu alan kumlar altına gömülmüştür. Bölgedeki arkeolojik alanlardan bazıları prehistorik dönemden ortaçağa kadar kesintisiz ve uzun bir kronolojik düzen izlemektedir. Nil Nehri'nin İkinci Çağlayanı ile Batn el-Hagar'ın güneyinde yer alan Sedeinga da bu alanlardan biridir. Claude Rilly ile Vincent Francigny'nin önderliğindeki bir Fransız kazı ekibi, Sedeinga'da Kuş Krallığı'na ait çok sayıda ufak piramit anıt mezarlardan oluşan devasa boyutlardaki nekropolis alanında çalışmalarını sürdürmektedir.

19. yüzyıl başlarında Mısır sınırından Nubia'ya giren ilk Avrupalı gezginler Sedeinga'yı pek çok kez ziyaret etmiş, bilgi ve izlenimlerini aktarmışlarsa da bölgede 1963 yılına dek kazı yapılmamıştır. 1963 yılında başlayan ve aralıklı olarak devam eden kazı çalışmaları, 2009 yılında faaliyete geçen yeni bir proje ile mezar alanlarında yoğunlaşmıştır. Birikmiş işlerle dolu bir arşivle karşılaşan ve kalıntıların kültürel karmaşasını çözmeye çalışan yeni ekip, arazi çalışmalarını nekropolis alanında sürdürmeye ve alanın tümünde geniş bir yüzey araştırması yürütmeye karar verdi. Şimdiye dek ortaya çıkarılan belli başlı kalıntılar arasında protohistorik döneme tarihlenen silolar, bir Mısır tapınağı, bir Napatan-Meroitik nekropolisi ve Hıristiyan döneme ait bazı yapılar ile bir mezarlık yer almaktadır. Yeni Krallık döneminde bölgedeki Mısır hakimiyeti sırasında inşa edilen tapınak, III. Amenhotep tarafından (MÖ 1387-1348) karısı Tiyi için yaptırılmıştır. Yüzeyinden sökülen birkaç heykel dışında tamamen dokunulmadan günümüze ulaşan tapınak kazılmayı beklemektedir.

Ayakta olan tek sütun çevresinde dağılmış olarak bulunan taş blokların bir kısmı ters durduğundan ve bir kısmı da kısmen toprak altında olduğundan tapınak hakkındaki bilgilerimiz oldukça sınırlıdır. Bölgenin 15 km güneyinde yer alan ve III. Amenhotep'in tanrısal kimliğine adanan Büyük Soleb Tapınağı ile aynı zamanda inşa edilmiş olması muhtemeldir.

"Kraliyet çifti" olarak işlev gören her iki tapınak, daha sonradan II. Ramses ve kraliçe Nefertari adına inşa edilen iki Abu Simbel Tapınağı'na ilham vermiştir. Tiyi adına inşa edilen tapınağın yalnızca birkaç metre batısına inşa edilen geniş nekropolis, Nilwa ve Qubbet Selim köyleri arasında uzanmaktadır. İlk kez Napatan döneminde (MÖ 800-350) kullanılan ve daha sonra Meroitik döneminde (MÖ 350-MS 350) yeniden kullanılarak genişletilen nekropoliste, aralarında bir zamanlar tüm bölgeyi yöneten elit grupların da bulunduğu en az bin adet gömüt bulunmaktadır. Tapınağın ve mezarlığın güneyinde Hıristiyan dönemine tarihlenen (MS 6.-16. yüzyıllar) birtakım Ortaçağ yapılarına ait henüz dokunulmamış kalıntılar tespit edilmiştir. 2009'dan beri yürütülmekte olan genel yüzey araştırmasında, alandaki kronolojik boşlukları dolduran yeni gömüt alanları ile prehistorik buluntu yerleri gözlemlenmiştir. Tapınağın rahiplerinin gömülü olduğu Mısır mezarları gibi bazı bulgular henüz tespit edilememiştir ancak çalışmalar devam ettikçe yeni bulgular ortaya çıkacaktır.

Nil Nehri'nin Sedeinga kıyılarının tarih boyunca hiçbir zaman fazla verimli olduğu kaydedilmemiştir. Bu nedenle mezarlardan elde edilen olağanüstü mezar buluntularının başka bir servet kaynağından geldiği düşünülmektedir. Napatan ve Meroitik yerleşmelerinin çoğu Nil Nehri'nin doğusunda kurulmuştur. Sedeinga'nın Nil Nehri'nin batı kıyısındaki konumu bu soruya kısmen de olsa bir yanıt vermektedir. Yunan-Roma dünyasından ithal edilen ürünler bu gizemin çözülmesinde bir başka ipucunu oluşturur. Sedeinga, çöl yollarını takip eden ve Nil ve Nil'in çağlayanlarından uzak duran kervanlar için bir tür liman konumundaydı. Sedeinga halkı, belki de bir vergi sistemi aracılığıyla veya ticari seferler için gerekli lojistiği sağlama yoluyla zenginleşmiş olabilirdi. Nekropolis alanında gerçekleştirilen yeni çalışmalar, Kuş Krallığı döneminin iki aşaması arasındaki geçiş dönemi ile mezar gelenekleri, maddi kültür ve yüzyıllar boyunca nüfusun evrimi üzerine yoğunlaşmaktadır.

Mezar merdivenlerinde kazı çalışmaları. Fotoğraf: V Francigny

Mezarların büyük çoğunluğu ciddi ölçüde yağmalanmış ve defalarca yeniden kullanılmış olsalar da, hiç fark edilmemiş olan birkaçı içerisinde boyalı seramik kaplar, tunç kaseler, ahşap kutular, ince süs objeleri ve günlük objeler bulunmuştur. Bazı örneklerde, kazı sürecinde ele geçen veriler dikkatli bir şekilde kayda alınarak, elde edilen objeler aracılığıyla gerçekleştirilen ritüeller yeniden oluşturulabilir. Örneğin, bir mezarın kapısını mühürlemek amacıyla kullanılan kerpiç çimento içerisinde bulunan bir tütsü kabına ait kırık parçalar, bu objenin mezar odasında kullanıldıktan sonra parçalanarak kerpiç içerisine dahil edildiğini göstermektedir. Böylece tütsü kabı ve kabın kullanım şekli bir bütün olarak yeniden oluşturulabilmektedir. Mezarın giriş kısmında parçalanmış olarak bulunan bezemeli iki mavi cam, bir diğer dikkat çekici örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her iki

Meroitik mezar girişinde bulunan mavi cam.Fotoğraf: V Francigny

Tiyi Tapınağı'nın havadan görünümü. Fotoğraf: B N Chagny

Kazı alanının havadan görünümü. Fotoğraf: B N Chagny

cam üzerinde de "İç ve Yaşa" ifadeleriyle, Akdeniz dünyasına ait bir tür tipik ziyafet ritüeline işaret eden bir yazıt bulunmaktadır.

Mezar mimarisi ve anıtsal mezar yapıları, bazı piramitlerin içerisinde yer alan dairesel yapılarda görüldüğü gibi evrimsel bir süreci ortaya koymaktadır. Büyük piramitler genelde çapraz bağlantılı duvarlarla güçlendirilir ve sembolik olması dışında yapı içerisinde bu tür dairesel formlu yapılara gerek yoktur. Yakın zamanda bulunan ve yalnızca tuğlalardan oluşan bir daire ile örtülü olan bir mezar, bu olağandışı mimari öğenin piramidin benimsenmesinden önce binlerce yıl boyunca Nubiya'da kullanılan tek mezar yapısı olan geleneksel tümülüs formunu anımsattığına işaret etmektedir.

Kimi zaman mezarlıkta bulunan beklenmedik bir buluntu, alandaki bir başka anıtın tarihinin yeniden yazılmasını sağlar. Bir Napatan mezarına ait gömü odasında keşfedilen ve üzerinde Tanrı Amon'un tasvir edildiği zarif panel, mezar odasında seki olarak kullanılmış, ahşap tabutun ve ölünün içeri alınması amacıyla kesilmiştir. 2.000 yıl boyunca kötü yüzey koşullarından uzakta korunmuş olan bu panel, Tiyi Tapınağı'na aittir ve üzerinde III. Amenhotep'in ismine işaret eden Neb-Maat-Re yazıtı yer almaktadır. Panel ayrıca trajik bir olayın izlerini de taşımaktadır; Akhenaten'in hükümdarlığı sırasında Amon'un ismi ve resmi kazınmış, daha sonra Tutankhamun'un hükümdarlık döneminde restore edilmiştir.

Nekropolisin batısında yer alan çölün kıyısında, kraliyet ölçülerine ve mimarisine sahip izole durumdaki bir mezarın keşfi oldukça şaşırtıcı olmuştur. Bölgeye hakim konumdaki küçük tepenin doğu yamacına inşa edilen mezarın yüzeyinde herhangi bir anıt yer almamaktadır ve büyük olasılıkla bitmemiş halde kullanılmıştır. 10 metre uzunluğunda geniş bir merdiven ile ulaşılan anıtsal giriş 7 metre derinliğindedir. Mezarın, dört paye ile desteklenen bir giriş odası ve iki paye ile desteklenen daha ufak bir mezar odası bulunmaktadır. Meroe'de bulunan kraliyet mezarlığı ile karşılaştırıldığında, mezarın MÖ 2. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen mezarlara benzediği anlaşılmaktadır. Mezar girişinde bulunan kömür örnekleri üzerinde yapılan C14 analizleri, mezarın tahmin edilen tarihe ait olduğunu doğrulamaktadır. Sedeinga'da bulunan ve böylesine güç sahibi bir kişinin nasıl böyle bir mezara sahip olduğu sorusu hala gizemini korumaktadır. Mezar tarihinin hanedanlıkta yaşanan sorunlar dönemine denk geldiği göz önünde bulundurulduğunda, yerel bir hükümdarın, başkentteki merkezi güçten uzaklaşarak, bir tür yerel hükümdarlık ilan ettiği düşünülebilir.

Arkeolojik açıdan olağanüstü bir potansiyele sahip olmasına karşın Sedeinga kültürel hazinelerinin açığa çıkması için uzun bir zaman beklemek zorunda kalmıştır. Yakın zamanda yapılan keşifler, nekropolis alanındaki kazı çalışmaları, tapınak alanında yapılması planlanan yeni bir proje ve tüm alanda yürütülen yüzey araştırmaları Sedeinga'nın, Antik Nubiya'nın başlıca kayıp kentlerinden biri olduğunu gözler önüne sermektedir.